

KIRJOITETUN SUOMEN HISTORIAN PITKÄ LINJA

HEIKKI YLIKANGAS

*on Helsingin yliopiston täysin
palvellut Suomen ja Skandina-
vian historian professori.*

■ Historiankirjoitus ei koskaan synny tyhjiössä. Sen aihealintaan ja sen lopputulemiin vaikuttaa aina se ulkoinen kehikko, jossa se tehdään tai joudutaan tekemään. Kysyä voidaan, mitkä ovat suomalaisen – tässä nimenomaan Suomen historian – historiankirjoituksen pitkän aikavälin suuntimet.

Lähden liikkeelle käsityksestä, jonka mukaan sodat – niin ulkoista vihollista vastaan käydyt kuin ja erityisesti sisäiset kamppailut – muodostavat suomalaisen historiankirjoituksen vahvimman vaikutuskentän. Niiden varjo sävyttää tutkijain maailmankuvaa hamasta keskiajasta nykyaikaan. Kuitenkin niiden taustalla häämöttää vielä niitäkin yleisempi tekijä: Suomen geopoliittinen asema. Se on määrännyt sotia eivätkä niinkään sodat sitä. Suomen historian ja niin muodin myös sen historiankirjoitus on saanut perusluonteensa ja -sisältönsä Suomen asemasta idän ja lännen välissä. Suomi on kasvanut pitkään nojollaan idän karhua vasten.

Sotien merkityksellisyys häämöttää jo aivan suomalaisen historiankirjoituksen alku-

taipaleella. Ei ole suinkaan sattuma, että fennomaani Yrjö Koskinen aloitti sekä Suomen historiankirjoituksen että oman tutkijauransa nuijasodan tutkijana. Tämä lähtölaulus suunnitti historiankirjoituksen kulkemaan kohden talous- ja sosiaalishistoriaa mutta myös kohden kansainvälisiä vertailuja, sillä Koskinen yhdisti nuijasodan Euroopan laajuiseen uskonpuhdistuksen ja vastauskonpuhdistuksen väliseen kamppailuun. Suhteellisen laaja kansainvälisyys leimasi historiankirjoitustamme koko autonomian kauden loppuajan.

Vasta toinen sisällissotamme, vuoden 1918 kansalaissota – pitkään vapaussodaksi kutsuttu – tuotti jyrkän käänteen tähän linjaan. Se sulki ikkunat Eurooppaan, nosti kansallisen historiankirjoituksen korkeimmalle jalustalle ja ohjasi aiheenvalinnat erityisesti suurvaltasotien historiaan, maanomistuksen, paikallis-, kulttuuri- ja aatehistoriaan sekä suomalaisuuden alkujuurien etsintään. Suomen historian tapahtumille – jopa taloushistorian ilmiöille – haettiin mielellään kotimaisia, tavallisesti aatehistoriallisia, syitä. Kansainvälisiä vertailuja käytettiin apuna vähän jos ollenkaan.

Toisen maailmansodan aika – talvisota ja jatkosota – pikemminkin vahvisti kansallisen historiankirjoituksen valta-asemaa kuin sitä heikensi. Sota toi kouriintuntuvina esille Suomen uhanalaisen geopoliittisen aseman. Ainoaksi tehokkaaksi henkisen tason turvaksi ulkoista uhkaa vastaan koettiin mahdollisimman laaja yksimielisyys. Sen puutteen katsottiin ajaneen Suomen ahdinkoon vuonna 1918, sen vahvan läsnäolon pelastaneen Suomen toisessa maailmansodassa ja sen uskottiin turvaavan itsenäisyytemme

vastaisuudessaakin. Paine yksimielisyyteen ulottui tutkimukseen saakka. Venettä ei hevin lähdetty keikuttamaan. Historiankirjoitus pyrki vahvistamaan aikalaispäättäjien – siviili- ja sotilasjohtajien – ratkaisujen oikeanosuneisuuden ja heidän myöhempien tulkintojensa pätevyuden. Päätökset olivat olleet 'ainoita oikeita' myös historiantutkimuksen näkökulmasta katsoen.

Kirjallisuus – erityisesti Väinö Linna – ja ulkomaiset tutkijat mursivat ensimmäisinä tämän linnoituksen suojamuurit. Suomalainen historiankirjoitus muutti 1960-luvulta alkaen kurssia. Kovin nopeasti se ei käynyt. Kuvaavaa on, että 1980-luvulla laadittu *Punaisen Suomen historia* sai vastapainokseen seuraavalla vuosikymmenellä kirjoitetun *Suomen itsenäistymisen historian*. Molemmat ovat toki pätevää työtä, niiden syntyhistoria vain puhuu puolestaan.

Näistä asetelmista katsoen ei ole kummallista, että marxilainen historiankirjoitus vaikutti voimakkaasti Suomessa – ei tosin siksi, että sitä olisi laajalti harrastettu, vaan päin vastoin sen vuoksi, että kaikki siihen viittaavakin karsittiin mielellään tutkimuksista pois. Jopa taloudellisiin syihin nojautuminen viimeisenä selityspäätteenä koettiin ongelmallisena. ”Marxilaisen tutkijan” leiman välttämiseksi turvauduttiin kernaas-

ti aatehistoriallisiin – vaarattomiin – selityksiin tai luovuttiin perimmäisistä selityksistä tykkäänään.

Niin sanottu uusvasemmiston hegemoniakausi 1970- ja 1980-luvulla ei olennaisesti muuttanut tätä tilannetta. Suunta ei ollut tutkimushakuista, koska kaikki tärkeä jo tiedettiin. Vasta Neuvostoliiton sortuminen 1991 ja siihen liittyvä kommunististen puolueiden katominen palauttivat suomalaisen historiankirjoituksen niihin asetelmiin, joissa se oli ollut ennen vuoden 1918 sotaa. Aiheenvälitys laajentui, tulkintojen kirjo kasvoi ja kansainväliset vertailut saivat tärkeän aseman. Tyhjiössä historiaa ei kuitenkaan vielä tehnyt. Menneisyyden varjot kantavat tähän päivään saakka ja varmasti tämän päivän ohikin.

Pitäisikö näin ollen jotenkin moittia suomalaisia historioitsijoita yksipuolisuudesta, rohkeuden puutteesta tai peräti poliittisesta laskelmoinnista? Ei todellakaan. Samantapaiset taustatekijät ovat vaikuttaneet kaikkialla muuallakin ja vaikuttanut täsmälleen samaan suuntaan. Historiantutkimus on kuin ihmisen tietoisuus: aina aikansa lapsi ja viime kädessä ympäristönsä tuote. Historiankirjoitus ei koskaan määrää millään olennaisella tavalla poliittista tasoa. Poliittinen taso määrää sitä. ■